

УКРАЇНСЬКЕ УСНЕ МОВЛЕННЯ м. ДОНЕЦЬКА: ВІД СУРЖИКУ ДО ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ

У статті здійснено порівняльну характеристику усного мовлення мешканців міста Донецька. Окреслено причини й обґрунтовано доцільність розмежування інтерференції різних мовних рівнів і мішаних форм українсько-російського мовлення.

Ключові слова: білінгвізм, інтерференція, мішані форми мовлення.

До головних ознак мовного простору України належить українсько-російський білінгвізм, поширений, залежно від обставин, різною мірою та у різних формах – координативній і змішаній. Безперечним є той факт, що витворення такої мовно-культурної ситуації спричинив довготривалий асимілятивний процес, який полягав у цілеспрямованому впливі радянської влади на розвиток і функціонування української мови. Це поєднувалося з соціокультурними чинниками, що тиснули на масову свідомість українців, виробляючи комплекс меншовартості в цілому народу через послаблення індивідуальної та колективної мовної стійкості, а генетична близькість української та російської мов лише полегшувала й пришвидшувала це завдання. Радянська влада тривалий час і в дуже жорстоких формах, витісняла національну мову з українського комунікативного простору, і слід визнати, що сьогодні російська мова набула поширення на значній території країни, передусім у великих промислових центрах Сходу та Півдня. Відповідно, внаслідок таких деформаційних процесів, сучасна мовна ситуація України певною мірою викривлена, що виявляється у поширенні в країні двох мов – української та російської, кожна з яких претендує на всю повноту функцій.

Зважаючи на зазначене, важливо вивчити особливості сучасного усного мовлення донеччан. Побутово-розмовне мовлення характеризується динамічністю і відносно неконтрольованістю з боку мовців і дає змогу реально відобразити мовленнєву ситуацію на Донбасі, де проблема двомовності, як відомо, вкорінена досить глибоко, зважаючи на історичні особливості заселення краю, і яка, на жаль, пересічними носіями мови не сприймається як проблема. Зокрема, в усних формах побутування мови відбувається витіснення з ужитку власне-українських елементів, які невмотивовано замінюються на російськомовні еквіваленти, що мовцями сприймається як норма.

Метою цієї статті є здійснення порівняльної характеристики усного мовлення мешканців

міста Донецька, що може бути корисним при розв'язанні багатьох практичних питань, пов'язаних із повноправним поверненням усіх функцій українській мові на території України загалом, і в Східному регіоні зокрема; а також допоможе виробити механізми відновлення мовної стійкості конкретних білінгвів, яка, своєю чергою, є запорукою мовної стабільності колективу. Варто зауважити, що нині немає досліджень мовлення представників різних поколінь, хоча саме такий підхід до вивчення двомовності, на нашу думку, уможливить створення об'єктивного аналізу мовної ситуації досить проблемного регіону. У зв'язку з цим ми вважаємо логічним послідовний теоретично-практичний розгляд власне-лінгвальних наслідків контактного білінгвізму – інтерференції різних мовних рівнів і мішаних форм українсько-російського мовлення.

У цьому дослідженні послуговуємося поняттями *інтерференція* й *суржик*, які, залежно від різних обставин, майже завжди супроводжують контактний незбалансований білінгвізм між близькоспорідними мовами. Специфіка цих понять полягає в тому, що інтерференція вже досить детально як теоретично, так і практично схарактеризована, натомість сучасна дефініція суржика, незважаючи на те, що написано чимало наукових і публіцистичних праць, які з того чи того боку пояснюють сутність і природу цього явища, ще й досі залишається не усталеною в соціолінгвістичному дискурсі. Тож подосі актуальне розв'язання проблеми кваліфікації цього типу мовного утворення, визначення його місця в системі усно-розмовних форм побутування української мови.

Термін *інтерференція* загальноживаний у науковій літературі. У свідомості людей дві мовні системи контактують, впливають одна на одну, внаслідок чого виникають контактні зумовлені відхилення від мовної норми, які називаються інтерференцією. У соціолінгвістиці наявні різні погляди на тлумачення інтерференції. Зокрема, С. Семчинський називає інтерференцію

«процесом взаємодії систем та елементів цих систем у мовах, що контактують» [5, с. 3]. А. Мартіне визначає цей процес як взаємопроникнення одиниць однієї мови до іншої, кваліфікуючи процеси запозичення як інтерференцію [4, с. 525]. Ю. Жлуктенко вважає, що інтерференція – це «зміни в структурі мови та її семантиці, що визначаються міжмовною взаємодією у ситуації мовного контакту» [3, с. 76]. Дослідник У. Вайнрайх трактує інтерференцію як відхилення від норми будь-якої мови під впливом іншої [2, с. 22], а В. Беліков і Л. Крисін – як помилку, що виникає в мові внаслідок впливу іншої [1, с. 32]. Таким чином, навіть координативний або збалансований білінгвізм близькоспоріднених мов завжди супроводжується інтерференцією різних мовних рівнів, тобто мовними помилками, інтенсивність яких залежить від індивідуальних особливостей мовців, адже повне й автономне (без змішування елементів контактних мов) володіння двома мовами перевищує психічні можливості пересічної людини. Отже, інтерференцію слід розглядати як ситуативні відхилення від норми однієї мови під впливом іншої на певному рівні, що не розхитують базових структур контактних мов. Залежно від того, який структурний рівень української мовної системи зазнає впливу російської, доречно виділяти фонетичну, лексичну (лексико-семантичну) та граматичну (морфологічну й синтаксичну) інтерференції.

Що стосується *суржик*, то його варто простежити в межах теорії мовної взаємодії як якісно новий різновид відповідної взаємодії двох контактних мов, а саме – мішана форма українсько-російського мовлення. Отже, змішування мов (української та російської) – це процес, у результаті якого відбувається накладання однієї мовної системи на іншу та утворюється мовлення гібридного типу, де зруйновані ланки структури української мови заповнюються елементами поверхово освоєної російської на кількох структурних рівнях одночасно. Одним із ключових питань у контексті окресленої вище проблеми є питання визначення межі між інтерференцією та мішаними формами українсько-російського мовлення, тобто необхідно визначити, де саме поріг, за яким починається хаотичний процес змішування елементів контактних мов і мовець уже чітко не розрізняє мовні коди, починаючи сприймати їх як недиференційоване джерело мовних засобів. Головну відмінність між суржиком та інтерференцією, звичайно, слід вбачати в різних суспільно-політичних і соціокультурних умовах їхнього формування. Суржик утворюється внаслідок стихійного пристосування україномовних осіб до російськомовного оточення, переважно це стосується зросійщених

міст, куди потрапляє україномовна людина і пришвидшеними темпами прагне опанувати російську мову, безпосередньо контактуючи з її носіями, а не в результаті систематичного навчання. Натомість сучасне українське мовлення російськомовних осіб є свідомим вибором і людина докладає певних інтелектуальних зусиль задля опанування другою мовою, цілеспрямовано вивчаючи її. У цій ситуації ми здебільшого маємо справу з інтерференційними помилками. Уникання помилок інтерференційного характеру, звичайно, є також дуже важливим з погляду чистоти мови, але інтерференція не має таких руйнівних для мовної системи наслідків, як змішування двох мов, оскільки ці помилки мають ситуативний характер. Отже, як бачимо, потрібно чітко розмежовувати явище інтерференції, що може відбуватися на певних структурних рівнях мовної системи, від мішаних українсько-російських форм мовлення, оскільки різняться мотиви й механізми їхнього утворення.

Водночас для лінгвістичного аналізу й адекватної соціолінгвістичної інтерпретації мішаних українсько-російських форм потрібно визначити лінгвістичні критерії, які дали б змогу виразно відмежовувати їх від зразків інтерферованого мовлення.

Безумовно, суржик слід розглядати як гібридний продукт перманентного мовного контактування, хоча й споріднених, але дуже відмінних і самобутніх мовних систем, які складаються із взаємозалежних, підпорядкованих один одному, структурних елементів. Тому, зараховуючи той чи той зразок усного українського мовлення до мішаних українсько-російських форм, необхідно, на нашу думку, застосовувати комплексну якісно-кількісну характеристику подібного мовлення, позначеного російськомовним впливом. У розмежуванні інтерферованого й мішаного українсько-російського мовлення основним має бути показник якісної модифікації мови-реципієнта (української). Інтерфероване мовлення слід відрізнити від мішаного залежно від того, скільки мовних рівнів зазнали впливу іншої мови. Таким чином, якщо змішування елементів обох мов відбувається на кількох мовних рівнях одночасно, то в цьому разі ми маємо справу зі змішуванням двох мов і утворенням гібридних форм українсько-російського мовлення. Носії мішаних українсько-російських форм мовлення передусім інтенсивно залучають до своєї мови російську лексику, відповідно, найбільшого ураження зазнає лексичний рівень мови через свою відносну відкритість. Це дає підстави стверджувати, що в утворенні мішаного українсько-російського мовлення лексичний рівень української мови завжди позначений російськомовним впливом, а також різною мірою відбуваються

модифікаційні процеси на рівні фонетики й граматики. Характеризуючи україномовні тексти, що зазнали впливу російської мови, треба також зважати на кількісні показники структурних видозмін української мови.

Не менш важливим у кваліфікації мішаних форм мовлення виступає показник базовості мови, тобто яка мова є першою або рідною для індивіда, адже зважаючи на цей фактор, ми зможемо простежити й визначити механізми утворення суржику. Кожна мова, як відомо, – це окрема система, що функціонує за своїми внутрішніми законами, і тому необхідно зважати на те, яка мова є рідною для особистості. Доцільно в контексті цього також визначити фактор індивідуальної мовної ідентичності особистості, тобто як сам мовець кваліфікує своє мовлення – українська / російська мова, – бо залежно цього мозок програмує мовні параметри, оскільки мовець підсвідомо прагнутиме дотримуватися законів функціонування й норм обраної мови. Особливу увагу, на нашу думку, слід зосередити на тій категорії мовців, для яких рідними вже стали мішані українсько-російські форми мовлення, бо в цьому разі вкрай важко визначити домінування в їхній свідомості якоїсь однієї мовної системи.

Важливо простежити специфіку процесів змішування в суржику тих елементів української та російської мов, які належать до різних мовних рівнів. Довільність і значну інтенсивність змішування складників двох мов у суржиковому мовленні можна проілюструвати фрагментами записів інтерв'ю з донеччанами, представниками різних поколінь. Нижче наводимо текст, записаний від літньої жінки, що в молодому віці переїхала до м. Донецька з Полтавської області:

Текст 1.

«Потом привезли нас кудись в общежитіє... Ми й не знали куда... Чесмоданчіки наші забрали, а нас повезли в баню, а з бані завезли в столову, покормили, привезли в общежитіє і сказали: “Завтра, утром, машина під'їде і забере на роботу!” Приїхала машина, нас забрали, привезли на шахту Засядька, тогда ще називалася «Ветка-Глубокая», привезли туда... Зразу дали спецовку, у той же день ми пішли на роботу... Повезли нас на строїтельство, ще строїтельство шахти було... Нас – на растворний узел, ми там робили раствор: машина под'їжала, одна насипає пісок у тачку, друга – цеб'онку, і везем... А тут ковши... За ковшом сидить моторістка і подимає ковши... Ми висипаєм... А вона там добавляє раствор, цемент і воду наливає... Знає скільки... Потом ковши підняла, покрутила... А з той сторони машина вже під'їхала... Там єсть дирка, і через дирку, в машину, виливали готовий раствор... Оце ми проробили до обі-

ду, на обід нам показали, де столова... Пішли ми покушали і знов вже работать... до кінця смєни...» (пенсіонерка, Донецьк, 74 роки).

[потом при'е'злі нас кудіс' вобшч'е'жітіје // ми іне'зналі кудя // ч'емоданч'іки наш'і забрали / анас пове'злі ўбá'н'у / азбá'н'і заве'злі ўстóлову / покорміли / при'е'злі вобшч'е'жітіје ісказали / заўтра / ўтром / машіна п'ідїде ізабе'ре наробóту // при'їхала машіна / нас забрали / при'е'злі нашáхту за'с'á'д'ка / тогда шч'е'назиwáла'с'а w'етка глубóкаја / при'е'злі тогда // зразу далі спецóўку / утоїже'дєн' ми п'ішли наробóту // повезли нас настрої'ел'ство / шч'єстрої'ел'ство шáхти булó // нас / нараствóрний ўзел / ми там робіли раствóр / машіна подїе'жала / однá насипá'є п'ісок утачку / друга / шч'єб'óнку / іве'зєм // атут коўш // закоўшóм сідит' мотó-р'істка іподимá'є коўш // ми виси'пá'єм // авонá там добаўл'á'є раствóр / цемент іwóду налиwá'є // знá'є ск'іл'ки // потом коўш п'ідн'áла / покрутіла // астої сторони машіна ўжеп'ідїхала // там јес'т' дírка / іче'ре'здírку / умашіну / вилі'wáli готóвнї раствóр // оцє ми проробіли дооб'їду / наоб'ід нам показали де столóва // п'ішли ми покушали ізноў ўжеработат' / док'інцá см'єни //]

У цьому фрагменті інтерв'ю виразно виявляються процеси змішування двох мов – україномовний текст позначений модифікаційним впливом російської мови, цей процес відбувається одночасно на кількох мовних рівнях: фонетичному, лексичному та граматичному. До фонетичних особливостей слід зарахувати повну відсутність української фонетичної адаптації російськомовної лексики, наприклад: *общежитіє* [обшч'е'жітіје], *моторістка* [мото-р'істка], *работать* [работат']. Власне-лексичні російські одиниці становлять близько 36 % від загальної кількості лексем, представлених у записі. Найбільш вживані на лексичному рівні російські іменники, наприклад: *чесмоданчіки* [ч'емоданч'іки], *спецовка* [спецóўка], *строїтельство* [строїт'ел'ство]. Слід зазначити також, що в аналізованому фрагменті тексту наявні й гібридні форми слів, які утворені сполученням російськомовного кореня та українського закінчення: вона *добавляє*, що утворене від російського варіанта *добавляет* та українського дієслова *додає*; так само утворена й інша дієслівна гібридна форма – *подимає* – російське дієслово *поднимает* і українське *піднімає* об'єднані в одну видозмінену лексичну одиницю. У деяких випадках українські лексеми набувають флексії російської мови. Так, у лексемі *висипаєм* відбулася видозміна дієслівного закінчення за аналогією до російської мови. Щодо граматичного рівня мови,

а саме синтаксичних порушень, то тут, в основному, можна констатувати ненормативне вживання прийменниково-іменникових конструкцій: відбувається заміна одного прийменника іншим, що зумовлюється російськомовним впливом. Це стосується, зокрема, таких конструкцій – *в общежитіє, в баню*, де переноситься російськомовна норма вживання просторового прийменника *в*, і повністю ігноруються конструкції з прийменником *до*, які є ближчими до власне-українського мововжитку.

Отже, аналізований фрагмент інтерв'ю підтверджує думку про хаотичність у заповненні зруйнованих ланок структури української мови елементами російської мови на всіх структурних рівнях одночасно, що призводить до значної видозміни української мови під впливом російської. Важливо наголосити, що для цієї респондентки базовою (рідною) є українська мова, але вона, потрапивши у російськомовне оточення, намагалася стихійно змінити український мовний код на російський, пристосовуючись до міської мовної ситуації.

Дещо інший характер мають процеси змішування української та російської мов у другому записі інтерв'ю з жінкою середнього віку, яка народилася в Донецькій області.

Текст 2.

«Мене по телевізору даже поздравили з днем народження... дві песні заспівали... У нас є передача така... месна... Ну, і там, вобщем, віддаєш фотографію і в цей день тебе поздравляють... Так оце мене мама поздравила – одну песню, а другу – брат із жінкою... та племінниками... Ми усі зібралися біля телевізора, була як звезда... Мені потім звонили, кажуть: «Ми ж тебе бачили по телевізору!» Вобщем, день народження пройшов хорошо...» (бібліотекарка, Донецьк, 45 років).

[ме^не пот'ел'іv'ізору да́же поздра́вили зднем наро́дже^н:а / дв'і п'ес'н'і зас'п'іwáli // унас је пе^ре^дача така́ / м'есна // ну / ітám / wóбшч'ем / v'ід:а:јеш фотогра́ф'іj-у іўце́й ден' те^бе поздраў'áj-у-т' // тако́е ме^не ма́ма поздра́вила одну́ п'ес'н'у / адрўгу / брат іж':інк'оj-у / таплем'ін:иками // ми у-с'і з'ібра́лис':а б'іл'ат'ел'іv'ізора / була́ j-agzv'ездá // ме^н'і потóm звоні́ли / ка́жу-т' / між те^бе ба́чи'ли пот'ел'іv'ізору // wóбшч'ем / ден' наро́дже^н:а проі́шбў хорóшо //]

Як бачимо, цей україномовний текст зазнав значного впливу російської мови й репрезентує зразок мішаних українсько-російських форм мовлення. Тут також немає української фонетичної адаптації перенесених з російської мови лексем, наприклад: *телевізор* [т'ел'ев'ізор], *звезда* [zv'ездá]. Під впливом російської мови відбува-

ється заміна українських акустичних характеристик звуків російськомовними аналогами, наприклад: у слові *звонили* [звоні́ли] нормативно має вживатися звук [дз], який замінюється на звук [з], що пояснюється відсутністю подібних складних нерозривних приголосних у російській мові, і ця норма переноситься до української мови. Що стосується насиченості російськомовними елементами лексичного рівня української мови, то тут ми можемо констатувати, що порівняно з попереднім зразком усного мовлення кількісний показник умісту російськомовних лексем в україномовному тексті зменшився й складає близько 26 % від загальної кількості. Немає також переваги якоїсь групи лексики із певним загальнограматичним значенням, тобто впливу російської мови приблизно однаково зазнають іменники, дієслова і прикметники. Російську прикметникову словоформу *месна* (у російській мові *местная*) вжито за аналогією до парадигми української мови, а також у цій лексемі помітні процеси спрощення у групі приголосних, що теж є ознакою української мовної традиції. Таким чином, на прикладі цього аналізованого тексту можемо говорити про значні процеси українсько-російського змішування на рівні фонетики й лексики. Щодо граматики, то тут можна зазначити лише введення до синтаксичної конструкції російського вставного слова – *вобщем* [wóбшч'ем] – із подальшим відтінком значення.

Отже, можемо констатувати, що в цьому записі процеси змішування української мови з російською хоча й наявні, але їхні кількісні показники зменшуються. Показовим є той факт, що в цьому фрагменті тексту, майже не видозмінюється граматичний рівень мови, що, як відомо, є найстійкішим до іншомовних впливів. Безперечно, таке усне мовлення слід зарахувати до мішаних українсько-російських форм, адже російськомовний вплив досить помітний на двох рівнях мовної системи, хоча позитивну динаміку зменшення інтенсивності українсько-російського змішування не можна не зауважити. Важливо врахувати й те, що для респондентки базовою (рідною) мовою є українська із значним російським компонентом, тобто мішана українсько-російська мова, але респондентка ідентифікує своє мовлення з українським. Зважаючи на те, що мовлення цієї людини сформувався у середовищі змішаної форми українсько-російського білінгвізму, до якого ще додається значний тиск російськомовного оточення, подолати чи звести до мінімуму вплив російської мови респондентці вкрай важко, адже вона не помічає у своєму мовленні російськомовних елементів.

Третій фрагмент тексту належить російськомовній донецькій школярці, яка навчається в україномовній школі.

Текст 3.

«Я дуже хочу закінчити юридичну та медичну школу, тому що мені **нравиться** і та, і інша професія... Юридична, **з того боку**, що поганих людей **нада** карати, а добрих випускати, щоб вони жили в **безоблачному** майбутньому... і щоб усім було добре... А медичне **образовання**, я хочу отримати у галузі ветеринарії, тому що я дуже люблю **животних** і мені дуже **жалко**, коли я їх бачу покаліченими і голодними... Я хочу, коли стану юристом, заробити багато грошей і відкрити **приют** для бездомних тварин, та лікувати їх якось самотужки... Щоб у них було все добре... Хочу допомагати людям **з любого боку**... **Як смогу**, так їм всім і допоможу...» (школярка, Донецьк, 17 років).

[jа дүже хóчу зак'інчи'ти j-ури'дичну таме'дичну школу / то'мүшчо ме'н'і **нр'авн'ц'':а** іт'а і:ша проф'ес'і'я // j-ури'дична / **ст'ого б'оку** / шчопог'аних л'уд'ей **нада** кар'ати / ад'обрих ви'пуск'ати / шчобвон'і жи'ліу **ўбез'облачному** ма'йбу'т'н'ому / ішчобу'с'ім було добре // аме'дичне **обра'ва'н'':а** / jа хóчу отримати уг'алу'з'і we'те'ри'нар'і'ї / то'мүшчо jа дүже л'убл'у' **жи'в'отних** іме'н'і дүже **жа'лко** / кол'і jа jіх ба'чу пока'лі'че'ними іго'лодними // jа хóчу / кол'і ста'ну j-ури'стом / заробити ба'гато гр'оше'ї ів'ідк'рити **при'ј'ут** дл'а'бе'зд'омних твар'ін / та'л'іку'вати jіх j'ако'с' самотужки // шчобун'іх було ўсе добре // хóчу допома'гати л'у'д'ам **зл'уб'ого б'оку** // **jак смо'гу** / так jім ўс'ім ідопомо'жу //]

Характеристика цього україномовного тексту вже не дає підстав говорити про змішування двох мов у мовленні респондентки. Тут ми маємо справу з сильною лексичною інтерференцією, яка у відсотковому відношенні виявляється так – 16 % від загальної кількості лексики складають російськомовні елементи. Водночас як фонетичний, так і граматичний рівень мови лишається стабільним, а лексичні інтерфедеми до певної міри адаптовані до української мови, що виявляється у створенні своєрідних українсько-російських гібридів із російськомовних лексем, наприклад: дієслово **нада** [нада] утворене від російського слова *надо* і українського *треба*, а прикметник **в безоблачному** [ўбез'облачному], утворений від російської словоформи *безоблачный* (*в безоблачном*), належить до відмінкової парадигми української мови, адже ця лексема приймає українську прикметникову флексію місцевого відмінка однини -ому.

Ми вважаємо, що наявність російськомовної лексики в цьому тексті пояснюється, по-перше, нестачею знань з української мови у респондентки й браком щоденної україномовної практики в найрізноманітніших комунікативних си-

туаціях, а, по-друге, тиском російськомовного міського оточення. Для цієї мовної особистості базовою мовою є донецький варіант російської мови, але вона свідомо прагне говорити українською мовою, чому сприяє, звичайно, здобуття власне української освіти з використанням ділової української мови. Проте таку, зафіксовану в наведеному тексті, українську мову важко назвати ідеальною чи хоча б прийнятною, оскільки помітно, що, коли людина не контролює своє мовлення, вплив російської мови на її українське мовлення лишається досить значним, але позитивні тенденції також даються взнаки і можна навіть передбачити, що це початок зворотного щодо суржиків процесу. На прикладі останнього фрагменту, ми можемо констатувати, що зі зміною статусу української мови та її конституційного закріплення як державної значною мірою розширилася сфера її функціонування, зокрема в освітньому просторі, і, таким чином, відбувається переорієнтація молодого покоління російськомовних українців на нові тенденції мовної поведінки, хоча старі стереотипи ще глибоко вкорінені в мовно-культурній свідомості сучасних донеччан і, напевно, довго будуть даватися взнаки. На жаль, українська мова в м. Донецьку функціонує переважно в офіційно-діловій комунікації, і це не сприяє повноцінному розвитку української мови та природності її звучання у цьому регіоні, бо перерваним залишається зв'язок із діалектним оточенням. Подібне обмежене й чітко регламентоване комунікативними умовами побутування української мови, фактично, повністю унеможливорює мовотворчість.

Отже, ми переконані, що майбутнє функціонування мішаних українсько-російських форм мовлення, або так званого суржиків, є приреченим. Це лише питання часу, розв'язання якого залежить від політичного розвитку України, волі та наполегливості влади. Утвердження української державності хоча й повільно, але розширює сферу функціонування української літературної мови й сприяє поступовій переорієнтації російськомовних осіб на українську мову шляхом свідомих зусиль і цілеспрямованого навчання. Звичайно, ідеалізувати ситуацію не слід, адже українське усне мовлення донеччан молодшого покоління позначене досить потужними інтерференційними процесами, зокрема лексичною інтерференцією, що зумовлюється відкритістю цього рівня мови до іншомовних впливів у близькому контактуванні. Для визначення перспектив мовного розвитку Донеччини важливо провести порівняльний аналіз усного мовлення представників різних поколінь на більшому фактичному матеріалі. Наша розвідка є першою спробою такого дослідження.

1. Беликов В. И. Социоллингвистика / В. И. Беликов, Л. П. Крысин. – М. : Российский государственный гуманитарный университет, 2001. – 384 с.
2. Вайнрайх У. Языковые контакты / У. Вайнрайх. – К. : Вища школа, 1979. – 268 с.
3. Жлуктенко Ю. А. Лингвистические аспекты двуязычия / Ю. А. Жлуктенко. – К. : Вища школа, 1974. – 255 с.
4. Мартине А. Основы общей лингвистики / А. Мартине // Новое в лингвистике: Типологическое изучение языков. – Вып. 3. – М. : Прогресс, 1963. – 654 с.
5. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов / С. В. Семчинський. – К. : Вища школа, 1974. – 326 с.

O. Shevchuk

UKRAINIAN SPEECH IN THE CITY OF DONETSK: FROM THE SURZHUK TO THE LITERARY LANGUAGE

The article gives the comparative characteristics of Ukrainian speech of Donetsk's people. The author describes the reasons and explains the distinction between the interference of different linguistic levels and code-mixed forms of Ukrainian-Russian speech.

Keywords: bilingualism, interference, code-mixed forms of speech.

УДК 811'374'19/20"

Анна Матанцева

ЕВОЛЮЦІЯ ТЕРМІНІВ І ТЕРМІНОСПОЛУК ІЗ СЕМОЮ «РУХ» У СЛОВНИКАХ ХХ – ПОЧ. ХХІ ст.

У роботі на прикладі одного термінологічного поля простежено закономірності термінотворення трьох періодів: у 20-х – поч. 30-х рр. ХХ ст., у 60-х рр. ХХ ст. та на поч. ХХІ ст.; визначено актуальні проблеми термінотворення, пов'язані з тривалою русифікацією, та запропоновано шляхи їх розв'язання.

Ключові слова: термін, терміносполука, сема, термінотворення.

Ознакою розвиненої літературної мови є повнота функціональних стилів. Науковий стиль – один із важливих компонентів системи стилів, що впливає на інтелектуалізацію мови. Не останню роль у цьому процесі відіграють терміни. Для розвитку науки терміни мають першорядне значення, оскільки допомагають назвати і те, що досліджують, і те, що стає результатом цього процесу.

Т. Панько наголошує [1, с. 6], що наукова термінологія – це вище породження людської думки, притім національної за своїми першоджерелами. І сама Т. Панько, і значна частина інших українських вчених переконані у доцільності формування терміносистеми переважно на основі національної мови. Так, М. Вакулєнко зазначає, що для будь-якої наукової роботи важливо, щоб термін дуже тонко відтворював певне по-

няття [2, с. 8]. Цього можна досягти лише за допомогою термінів, утворених на основі національної мови. Крім того, М. Вакулєнко говорить про те, що відкриття в науці є роботою підсвідомості і лише слова рідною мовою можуть сприяти такому відкриттю [2, с. 8]. Ми цілком поділяємо думки цих вчених. І саме з позицій використання питомих української лексики аналізуємо набутки попередників, щоб залучати результати їхньої роботи для створення повноцінної системи термінів на сучасному етапі. У цій роботі ми обмежилися дослідженням важливого для фізики, математики та астрономії термінологічного мікрополя із семою «рух». Під терміном *сема* звичайно розуміють мінімальну смислову одиницю у складі слова як знака. Сема може передавати лексичне і граматичне значення, які творять план змісту мовної одиниці [3, с. 575]. Вона може